

<https://doi.org/10.15407/fd2020.04.029>

УДК 141

Володимир ВОЛКОВСЬКИЙ, кандидат філософських наук,
науковий співробітник відділу історії філософії України,
Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
f_dumka@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4674-3956>

«СТЕПОВА ЕЛЛАДА»: проблема української національної філософії у перспективі антикознавства

Стаття розглядає, які наслідки та яку роль для сучасної філософії, особливо в українських умовах, може мати поглиблення антикознавчих досліджень. На думку автора, античні автори посідають конститутивне місце стосовно всієї філософії, будучи точкою об'єднання всіх філософів і, водночас, слугуючи рольовою моделлю «справжнього філософа». Виходячи з цього, автор намагається окреслити певні аспекти ролі філософії та філософа в сучасному VUCA світі, а також показати, які наслідки це має для української філософії.

Ключові слова: антикознавство, філософія у сучасному світі, філософія у публічному просторі, наука, українська філософія.

Антична філософія має виключне, центральне, унікальне місце для філософії — це загальне місце, риторична загальновідома фраза, банальність на рівні «філософія є любов до мудрості». Проте, як більшість банальних фраз, вона потребує дебаналізації, як певний код, що потребує декодування. Що значить антична філософія (*classics*) для філософії та культури загалом? Що це означає для окремих індивідів, спільнот, націй, як це поєднується з популярною ідеєю «національної філософії»? Яке становище України — зокрема, української філософії та духовної культури — в контексті античної основи філософії?

Стосовно античності та філософської науки (враховуючи всю макабричність терміна «філософська наука») можна виокремити два виміри постановки проблеми — діахронійний та синхронійний, або відношення історії та філософії, з одного боку, та відношення філософії та нації — з іншого. Спробуємо застановитись на цих двох вимірах, та зрештою прийти до рефлексії над особливим станом антикознавства в Україні.

Ці обидва виміри стосуються парадоксального становища філософії, як водночас універсального, вселюдського, позачасового та позапросторового

Цитування: Волковський, В. (2020). «Степова Еллада»: проблема української національної філософії у перспективі антикознавства. *Філософська думка*, 4, 29–38. <https://doi.org/10.15407/fd2020.04.029>

способу мислення і, в той же час, сутнісно поєднаної з конкретним часом і простором.

З одного боку, філософія строго прив'язана до конкретного часу і простору — що не можна сказати про будь-яку науку — вона виникає в Давній Греції. Філософія — це специфічний давньогрецький феномен. Попри всі спроби його розширення і перекладу, філософія тісно пов'язана з обставинами свого виникнення, давньогрецька мова є мовою філософії *par excellence*, будь-який курс з філософії починається з античності. Саме давньогрецька філософія, від Сократа, Платона чи Аристотеля, є «спільним місцем» і точкою відліку всіх курсів з історії філософії.

З іншого боку, філософія є принципово універсальною, глобальною, вселюдською, навіть космополітичною — вона від початку звертається до кожної людини у єдиному космосі, до єдиної істини буття і суцього. Вона — одна і та ж, що для ірландця, що для українця, що для китайця, принаймні остільки, оскільки вона є прагнення до мудрості, пізнання істини буття як буття і суцього як воно є, у своїй непотаєності та незведеності.

З цього випливає одвічна методологічна проблема співвідношення історії та філософії. Становище філософії принципово відрізняється від більшості інших — як природничих, так і гуманітарних — наук саме через ставлення до часу і до минулого. Згрубша кажучи, як для фізики, так і для історії існує більш-менш послідовний (хоч і не ідеально лінійний) прогрес і приріст наукового знання — відтак як фізик до теорії флогістону, так і історик до уявних кінокефалів чи гіперборейів ставляться як до музейних фактів (важливих з точки зору історії науки або дослідження світогляду епохи, але несуттєвих для актуального стану науки). Статус історії науки залишається окремою побічною дисципліною для більшості наук. (Зважимо на те, що в цьому плані традиційні *Geisteswissenschaften*, гуманітарні науки, принципово не відрізняються від *Naturwissenschaften*).

Натомість для філософії історія філософії не є ані музейною кунсткамерою, ані колекцією артефактів — історія філософії сутнісно пов'язана з актуальним філософуванням, ідеї та філософи минулого не є «минулим», а є «теперішнім», радше «вічним», тобто позачасовим та позапросторовим колом філософського полілогу¹.

Кажучи словами Поля Рикера, Платон не знаходиться десь там у минулому, у музеї воскових фігур, він перебуває тут і тепер у вічному діалозі із сучасними філософами, які, попри всі «нео-» і «пост-», раз по раз знову звертаються до античної класики. Інакше кажучи, античність — це не антикваріат, «*antique*» — це не *ancient*. Мовою Платона, філософ перебуває у вічно тривалій комунікації ідей у чистому світі ідей. На відміну від фізика, філософ не може позбутися «застарілих» концепцій і сама риторика «застарілості» викликає у філософа іронію.

¹ Докл. див.: [Йосипенко, 2008: с. 32–42].

Синхронічний вимір стосується методологічного питання про можливість національної (і взагалі партикулярної, особливої) філософії.

Філософія мислить в перспективі цілого космосу (і космосу як цілого) та істини буття як такого, що за визначенням є питанням вселюдським, яке стосується кожної людини. Натомість ідея національної філософії має свою більш як 200-літню історію. Ця ідея, однак, походить з переконання, що той самий вселенський Дух філософії (чи Дух, що філософує) час від часу починає на різних націях, і тим самим ті нації (давні греки, римляни чи німці) стають осередком світового Духу і прогресу. Долю націй поділяє їхня мова — яка стає сутнісним знаряддям філософського мислення. Відтак, ідея національної філософії є такою собі еманациєю єдиної універсальної філософії. Цю гегелівську схему в українському контексті зафіксував Дмитро Чижевський², наголосивши, що ми можемо говорити про національну філософію лише тоді, коли маємо філософів світового рівня, «бо ще не траплялось в історії розвитку філософії, щоб “великий філософ”, чи то українець, чи представник якоїсь іншої слов’янської нації, утворив синтезу світового значіння, себто яка була б вихідним пунктом дальшого філософічного розвитку філософії в світовому масштабі» [Чижевський, 2005: с. 13]. Індикатором такого відкриття є той стан, що коли ми читаємо ідеї такого філософа, «ми почуваємо, що “відкрите” та вгадане щось у нас самих, і ми вдячні за це і здивовані разом» [Чижевський, 2005: с. 14], і це стосується будь-якої та кожної людини як людини взагалі й будь-де, тож ці філософські ідеї входять у світове коло ідей, той самий платонівський «вічний світ ідей». Інакше кажучи, національне має значення лише остільки, оскільки воно є вселюдське. Попри вагому критику підходу Чижевського з боку сучасних авторів (таких як В.С. Горський, В.С. Лісовий³ чи С.Л. Йосипенко та ін.), котрі пропонують визначення української філософської (чи то духовної) культури, національної філософської традиції, що легітимувало філософську цінність і значущість українських філософів та їхніх ідей, ми тим не менше не знімаємо напру-

² Дуже показово Чижевський говорить про відношення філософії та нації: «Абсолютна правда не може розкритися ні в якому закінченому вияві. Кожний окремий вияв абсолютної правди, — тобто кожне окреме філософічне твердження, що ми маємо в історії розвитку людської думки, є лише часткова правда, фрагмент, уривок абсолютної правди, є неповний і недосконалий відблиск Абсолютного... Кожна конкретна філософічна система є одночасно обмежений та частковий вияв абсолютної правди і вияв певного часового, національного, мистецького наукового, релігійного і т. ін. пункту погляду. Кожна конкретна «філософія», себто певна окрема філософічна система є певне усвідомлення абсолютно-цінних, непереходимих елементів певної національної культури, наукового світогляду, мистецького стилю, певної позитивної релігійності тощо, є піднесенням цих конкретних форм культури у сферу абсолютної правди... помилковість у філософії є проголошення “однобічного” і обмеженого абсолютно-вірним та безумовним. Так кожна “філософія”, кожна окрема система, що хоче бачити у собі реалізацію абсолютної правди, стає помилковою. Кожна національна філософія, що хоче бачити у собі єдину й усю правду, стає на хибний шлях» [Чижевський, 2005: с. 9].

³ Див. передмову В.С. Лісового до: *Націоналізм* : 2000

ження між засадничою інтуїцією вселюдської єдності філософії (і розуму, що філософує) та не менш реальною інтуїцією існування окремих національних філософських традицій.

Всі ці виміри — синхронічний і діахронічний — результуються у двох питаннях: 1) теоретичне — чи можлива філософія як наука, і взагалі, що таке філософія? 2) практичне — як взагалі можна «оцінити» вагомість і потрібність філософії (інакше кажучи, за що треба філософам платити та як їх оцінювати?). Моя теза — саме антикознавство загострено ставить питання перед усією світовою філософською наукою, і це питання далеке від розв'язання.

Проте попри всю необмеженість питання і неможливість лаконічної відповіді, наважусь припустити, що саме антична філософія відкриває певну перспективу відповіді, є точкою, від якої ми можемо собі відштовхуватись у нашій відповіді. Ескіз такої відповіді, власне, спробую стисло накидати.

Чим може бути філософія (спираючись на антикознавство)?

Отже, антична філософія є спільним місцем для всіх філософій, вона об'єднує всіх філософів світу, Сократ є рольовою моделлю Філософа «взагалі», можна сказати, «ейдосом» філософа. Протиставлення Сократа і софістів, істини і гадки (докси, «мнения/мнимости/мнительности») можна назвати рольовим патерном Філософії. Антична філософія, чи то антична концепція знання, відрізняється від середньовічної чи модерної моделей протиставлення «віри і розуму» чи «науки та релігії». Строго кажучи — тут я спробую протиставитись самому часові — не існує античної, середньовічної, модерної чи постмодерної концепції знання як історичних формацій, що послідовно (і навіть не дуже послідовно) змінюють одне одного в часу. Відмінність між ними — не часова (історична), а логічна. Вони відносяться між собою як шари пирога. В такій перспективі, антична філософія не є *ancient*, вона є вічно актуальною і вічно живою перспективою та рівнем філософського мислення, який не передує (що впливало б з історицистської логіки) якимось іншим формаціям, а є певним рівнем розвитку самого мислячого розуму.

Звернення до античного ідеалу Філософії відкриває нам строгу відданість (*commitment*) до істини та мудрості, до істини (як не-потаєнності) і справжності сушого і буття, чесної уваги до автентичності (від *to auto*) всякого сушого і до власної думки. У такому ідеалі модерна опозиція «раціонального та ірраціонального» відходить на задній план. Опозиція *homo rationalis VS emotionalis*, раціональності та емоційності, *homo sapiens* як людина, яка щось знає, поступається *homo cogitans*, людині, що мислить, а отже, існує (згадуючи *cogito ergo sum* Декарта), є субстанцією мислячою, чие мислення гранично уважне до буття «як воно є», у автентичній нередукованості. Радикальна чесність, (само)критичність, рефлексія — метою чого є пізнання сушого як воно є, у його незведеності та цілісності.

В цій перспективі філософія є строга наука *par excellence*, але не модер-на *science*, яка посутньо є математичною експериментальною натурфілософією, що претендує бути всією філософією, тобто єдиним джерелом істинного знання, а в античному сенсі знання-гнозису про світ, яке знає набагато більше методів і підходів, щоб побачити ту саму Істину буття, що відкривається філософові, своєму коханцеві (згадуючи платонівський Ерос, що прагне до істини).

Філософія не є *Weltanschauung*, не є *punto de vista* Ортеги-і-Гасета. Звісно, що філософ сам по собі мислить партикулярно, і не є втіленням світового Духу чи Розуму, але він, усвідомлюючи свою частковість, не може робити це за самоціль. Метою філософії не може бути конструювання «теоретично структурованого світогляду», навіть якщо творення таких систем і концепцій є побічним наслідком мислення, що філософує. Істина заради істини — це не мистецтво заради мистецтва, хоча б тому, що істина є не творчість суб'єктивного духу, а одкровення буття, що відкривається шукачеві істини. Таким чином, скепсис чи іронія щодо можливості досягнення істини аж ніяк не може легітимувати абсолютний волюнтаризм різних думок, постмодерністський принцип не імплікує автоматично стан постправди, *the truth is that we don't know the Truth, but not that there is no Truth*. Сократівський імператив відданості істині залишається, філософія є строгою наукою, хоча, звісно, не в фізикалістському сенсі.

Філософ не може прагнути ані національності, ані партикулярності, ані особливості, ані унікальності, ані оригінальності. Він прагне єдиної Істини, справжності буття, а якщо на шляху цього прагнення він стає особливою особистістю, отримує свою *prosopon*, здобуває свою *hypostasis*, це вже побічний, акцидентальний наслідок вселенського прагнення до істини.

Антична парадигма має також наслідки, окрім суто теоретичних, і практичні. Антична філософія — окрім усього іншого, має безпосередній стосунок до політики і держави як полісу і республіки. Філософія, згадуючи Аристотеля — це справа вільного громадянина (*polites/cives*), і громадянин може бути громадянином, лише коли він є філософом, коли він мислить і коли у нього є свобода. Громадянство (*civilitas*), філософія і свобода нерозривно пов'язані. Цивілізація (семантичний ряд від «поліс/civitas» до *civilisation* не випадковий) неможлива без філософії та свободи.

Філософське мислення включає в себе раціональну аргументацію, логічну дискусію, але ще більше воно ставить імператив іншого, небуденної постави людини і громадянина. Це — відкритість до істини іншого та істини як іншого, що поєднується з радикальною чесністю філософського запитування.

Чи можлива в цій перспективі національна філософія? Це стосується відношення мислення та мови, що відходить далеко від нашої теми короткого есея. З одного боку, Філософія в принципі вселюдська та універсальна, всі філософи об'єднані у вселенську *communio mentium*, ноокойнонію,

понадчасовий та понадпросторовий світ ідей. Проте національні філософські спільноти і дискурси існують як факт, отже, істина буття щоразу інакше схоплюється різними мовами, то постає глибока філософська проблема філософської неперекладності в умовах філософської єдності. Це — виклик для всієї світової філософської спільноти.

З цих викладок постають певні **практичні рекомендації**.

Насамперед, практична мета філософії — це формувати певний спосіб, можна сказати, стандарт мислення, іншу систему ціннісних та когнітивних орієнтацій особистості, іншу, небуденну установку і поставу особистості, ставлення Я до світу. Це — формування мислячої, «цивілізованої» людини і свідомого громадянина. Можна загострити — метою освіти і є формування філософського мислення. Не «вузького професіонала», у якого редуковане людське і загальнокультурне, але і не абстрактного ерудита-естета, а саме — філософа, котрий, якою б професією не володів, робить це з філософським підходом. Філософське *everlasting* прагнення до пізнання істини, вічного апроксиматичного наближення до неї, невтомного пізнання, що не обмежується лише логічним інтелектом, особливо актуально у світі *Life-Long Education*, у світі, який характеризується аббревіатурою VUCA.

Така освіта — стратегічна потреба будь-якої сучасної держави. Розвиток філософії і свободи — це передумова успішного громадянства (і цивілізації), зрештою, це конкретна потреба всякої держави, оскільки це закладає підвалини для суспільства відкритих інституцій і можливостей, що має безпосередній економічний та цивілізаційний позитивний наслідок⁴. Чи випадково, що майже всі диктаторські та антигуманні режими ХХ ст. вороже ставили до філософії, обмежуючи її до «єдино правильної», лівої чи правої, консервативної чи революційної, ідеології? Чи має це щось спільне із постійно неминучим занепадом таких режимів, попри тимчасову видимість їхньої могутності?

Звертаючись до становища філософа і статусу філософії у суспільстві, маємо кілька історичних моделей, які залежать від фінансових та соціально-престижних елементів, що у свою чергу формують нормативний стандарт філософського знання та практики філософської спільноти. Метафорично їх можна назвати «слуга короля» та «клоун на агорі», тобто філософ перебуває на державному або церковному забезпеченні, відповідно, виконує державне/церковне замовлення, або орієнтується на потреби ринку/агори, шукаючи популярності. Залежно від того, наскільки державець втручається до філософських справ, філософ є більш чи менш вільним, а філософія як пізнання істини наближається або віддаляється від ідеології як офіційної істини.

Саме в умовах статусу «слуги короля» формується третій *modus vivendi & operandi* філософії, який можна назвати «магістр Гогвортсу», тобто «роль

⁴ Див., зокрема: «Why Nations Fail» [Аджемоглу, 2016]. Теза «відкрите суспільство необхідне для розвитку економіки і культури» є чи не загальним положенням, що неодноразово підтверджується економічною практикою ХХІ ст.

академічного професора, що з катедри возвіщає втаємничене і складне, важкодоступне знання у стінах такого собі Гогвортсу, даруючи секрет філософського каменя. Філософія — таємний гнозис, наука про перші сутності, «цариця наук», що панує в Університеті та є абсолютно вільним мистецтвом, цілком за Аристотелем. Цей образ належить класичному гумбольдтівському університетові, звідки походить образ такого Професора-Магістра. Він відсилає нас до містичної самодостатньої аури середньовічного університету» [Волковський, 2019: с. 92], яка, попри все, також спирається на фінансову і престижну силу державця.

Проте є ще четверта модель, яку нам являє Сократ. Сократ іде на агору, щоб боротися з софістами. Це означає неодмінну публічну роль філософії, навіть громадянський обов'язок філософа бути публічним. Вищевказаний вплив на освіту, виховання певної культури мислення, відповідального громадянина — все це є вимірами філософської публічності⁵.

Звідси, ще один, технічно-бюрократичний наслідок — це питання оцінки ефективності діяльності філософа. На відміну від природничих наук, основним критерієм не може бути чергова монопольна наукометрична база. Проте, окрім критики, є що і запропонувати. Активна участь в сфері освіти, рівень імпаكتу в публічній сфері, діяльність на ниві неакадемічної освіти та аналітичної експертизи — це показники, які набагато більш значимі для оцінки діяльності сучасного філософа, ніж «кількість д.а.» чи кількість статей у Scopus.

Антикознавство та Україна: деякі спеціальні моменти

Ситуація з антикознавством в Україні має окремі спеціальні проблеми, пов'язані із вищеописаними моментами та особливою історією філософії на теренах України. Сам по собі стан, коли українською мовою майже відсутні переклади корпусу античної філософії, відточена традиція перекладу термінів античної філософії, а з перекладів — розрізнені досвіди окремих книг Аристотеля, Платона, Плотина чи Аврелія — з огляду на історію України, виглядає божевільним *нон-сенсом*.

Українська філософія і духовна культура претендує мати стосунок до православної ортодоксії і візантійської культури, що була безпосередньо грекомовна і мала безпосередній стосунок до античної культури. Цей стосунок не маргінальний — киеворуська культура, ранньомодерна культура України мали активні та стабільні взаємини із грекомовним світом. Українська духовна культура спирається на тисячолітній досвід церковнослов'янської мови, якою формувалась ця сама культура впродовж століть, і яка тісно сполучена із грекомовною православною культурою, як на рівні текстів, так і на рівні особливостей мови.

⁵ Докладніше див. випуск журналу «Філософська думка» за 2017 р., № 1 (напр.: [Кисельова, 2017]).

Проте маємо катастрофічний брак перекладів фундаментальних текстів, значимих для античної і візантійської цивілізації. Навіть з Біблією і богослужбовими текстами, що мали безпосередньо практичну необхідність, українська духовна культура впоралась не одразу — перше всеохопне видання Біблії у Острозі відділене на 500 років від великого хрещення Русі. Справи з філософією обстояли в рази гірше — не було більш-менш повного видання ані Платона, ані Аристотеля, ані бодай Ареопагітик чи Дамаскіна, незважаючи на компілятивні переклади в дусі «Бджоли/Пчелы» чи вивчення філософії на основі західноєвропейських підходів (без перекладу). Причини такого — це окремих предмет дослідження, хоча стисло їх можна окреслити. Окрім того, що історія духовної культури України зазнавала розривів, зокрема на рівні мови — розрив між культурою Русі X–XII ст., староукраїнською мовою доби ВКЛ і Речі Посполитої, та агресивна ліквідація (і в той же час інкорпорація) ранньомодерної української культури в російсько-імперському контексті. Саме у російськомовному контексті церковнослов'янський первень став однією з основ творення російської філософської термінології (зокрема, і не в останню чергу, на основі перекладів класики).

Антикознавство ж є цариною, особливо чутливою до суверенності та незалежності національної державності та культури. Досить лише згадати, що в радянські часи дослідження західної філософії, а особливо антикознавства, вважались прерогативою російського центру — республіканські інституції майже не займалися такими фундаментальними речами. Саме стан антикознавства є показовим маркером реальної державної і культурної незалежності — оскільки для його розвитку необхідна робота цілої низки інституцій культури, освіти та науки, що працюють в рамках незалежної національної держави та орієнтовані саме на її розвиток (від філологічних та історичних студій, до якісного ринку літератури, зокрема, перекладів). Якщо Аристотель вважав, що філософією може займатися лише вільна людина, що має дозвілля, то антикознавство тоді можна назвати філософією в квадраті — адже тільки наявність достатнього обсягу вільного часу і вільних людей здатна створити спільноту, що зможе якісно перекласти і осмислити класичні тексти.

Відповідно, проблема можливості національної філософії ставить практичну потребу — академічний переклад філософського твору (особливо, класиків) не є «технічним» завданням, як у інших науках, а є унікальним науковим процесом, що породжує нову систему понять та ідей, а отже, має оцінюватись як наукова монографія.

Ця робота викликає особливі практичні зауваження і проблеми. Насамперед, це термінологічна проблема: переклад класиків вимагає одразу трьох компетенцій, помножених на два виміри. Перекладач повинен володіти мовою оригіналу (грекою чи латиною), але в умовах постколоніальної ситуації доволі звична ситуація, коли перекладач не є уродженим носієм української мови. Саме звідси важлива особлива чутливість до нюансів мови, оскільки

здіяння всіх мовних засобів, як історичної «застарілої» лексики (церковно-слов'янської, яка стала потужним джерелом лексики для російськомовних перекладів), так і діалектних джерел, у цій справі було б дуже пожиточним. При цьому перекладач володіти мовами як з філологічного боку, так і з боку розуміння філософської семантики класичних мов та української мови. Він має бути компетентним у філософській традиції, і не лише античній чи українській, враховувати традицію перекладу античної філософської термінології, особливо у латиномовній традиції та інших провідних західноєвропейських національних філософських традиціях.

Це не можна зробити силами одинаків-ентузіастів, це доступно лише мережі фахівців з усіх існуючих філософських інституцій України, які є основою фундаментальної філософської підготовки. Саме ця мережа, будучи інтердисциплінарною та міжінституційною, буде здатна оцінити і кваліфікувати нові переклади, а також генерувати великі проекти на кшталт «Повного академічного видання Платона». Зараз можна казати, що справа антикознавства лише набирає обертів, чому свідченням є конференція «Перші українські антикознавчі студії», проведені у вересні 2020 року. Але ця справа дуже далека від завершення, попри ту стратегічну важливість і для науки, і для держави, про яку було вище сказано.

ДЖЕРЕЛА

- Аджемоглу, Д., Робінсон, Дж. (2016). *Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності* / Пер. з англ.: О. Дем'янчук. Київ: Наш формат.
- Волковський, В.П. (2019). Доля філософії в епоху постправди: слуга короля чи клоун на агорі. *Україна модерна. Справа філософії у сучасній Україні*, 26, 80–99.
- Йосипенко, С.Л. (2008). *До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті*. Київ: Український Центр духовної культури.
- Йосипенко, С.Л. (2019). Історія філософії та проблема внутрішньої тягlosti національної філософії. *Україна модерна. Справа філософії у сучасній Україні*, 26, 31–50.
- Кисельова, Ю.О. (Іламі Ясна) (2017). Public turn: філософія в публічному просторі. *Філософська думка*, 1, 28–41.
- Націоналізм: антологія* / Наук. т-во ім. В'ячеслава Липинського; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий; літ. ред. Л. Білик (2000). Київ: Смолоскип.
- Рікер, П. (2001). *Історія та істина* / Пер. з фр.: В.І. Шовкун; наук. ред.: Т.С. Голіченко. Київ: KM Academia — Пульсари. https://chtyvo.org.ua/authors/Riceur_Paul/Istoriia_ta_istyna/
- Чижевський, Д.І. (2005). Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Скорододи. В: Д.І., Чижевський, *Філософські твори: у 4-х тт.* / За ред. В.С. Лісового (т. 1, сс. 3–164). Київ: Смолоскип.

Одержано 03.09.2020

REFERENCES

- Acemoglu, D., Robinson, J. (2016). *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity, and Poverty* / Tr. from Engl.: O. Demyanchuk. [In Ukrainian]. Kyiv: Nash format. [=Аджемоглу 2016]

- Chyzhevskiy, D.I. (2005). Essays on the history of philosophy in Ukraine. Philosophy of Hryhorii Skovoroda. [In Ukrainian]. In: D.I. Chyzhevskiy, *Philosophical Works: In 4 vols.* / Ed. by V.S. Lisovyi (vol. 1, pp. 3–164.). Kyiv: Smoloskurp. [=Чижевський 2005]
- Kyseliova, Yu.O. (Ilami Yasna) (2017). Public turn: Philosophy in the public space. [In Ukrainian]. *Filosofska Dumka*, 1, 28–41 [=Кисельова 2017]
- Ricoeur, P. (2001). *Histoire et vérité* / Tr.: V.I. Shovkun; Ed.: T.S. Holichenko. [In Ukrainian]. Kyiv: KM Academia — Pulsary. [=Рікер 2001] https://chtyvo.org.ua/authors/Riceur_Paul/Istoriia_ta_istyna/
- Volkovskiy, V. (2019). Philosophy in the Age of Post-Truth: Servant of the King or Clown in the Agora. [In Ukrainian]. *Ukrayina moderna. Sprava filosofii u suchasni Ukraini [The Cause of Philosophy in Contemporary Ukraine]*, 26, 80–99. [=Волковський 2019]
- Yosypenko, S.L. (2008). *Toward Sources of Ukrainian Modernity: Ukrainian Early Modern Spiritual Culture in the European Context*. [In Ukrainian]. Kyiv: Ukrain's'kyi Tsentр dukhovnoi kultury [=Йосипенко 2008].
- Yosypenko, S.L. (2019). The History of Philosophy and the Problem of Internal Continuity in National Philosophy. [In Ukrainian]. *Ukrayina moderna. The Cause of Philosophy in Contemporary Ukraine*, 26, 31–50. [=Йосипенко 2019]

Received 03.09.2020

Włodimir Wolkowski, Candidate of Sciences in Philosophy,
Research Fellow at the Department of History of Philosophy of Ukraine,
H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine,
4, Triokhsviatytelska St., Kyiv, 01001
<https://orcid.org/0000-0002-4674-3956>

"STEPPE HELLAS": the problem of Ukrainian national philosophy
in the perspective of antique studies

The article considers the impact which can be given to contemporary philosophical discourse globally and particularly in Ukraine, by deepening the studies on Ancient Greece and Rome philosophy and culture. According to the author, the classics are a fundamental basis that unites all world philosophies into one philosophy and at the same time offers a model for the role of a real philosopher. On this basis, the author tries to sketch out some points, from which one can start in defining what a philosopher's stance can be in the contemporary VUCA world, and then, what implications it might have on Ukrainian philosophy.

Key words: *antiquity, classics, philosophy in the contemporary world, philosophy in public space, science, Ukrainian philosophy.*